

MANUDUKSJONER I STRAFFERETT

VÅREN 2018

DOMMERFULLMEKTIG

FREDRIK LILLEAAS ELLINGSEN

OVERSIKT OVER MANUDUKSJONEN

- 1. Hjemmelskravet**
- 2. «Rettsstrid» og straffrihetsgrunner**
- 3. Skyld**
- 4. Tilregnelighet**
- 5. Rus og straffansvar**
- 6. Forsøk og medvirkning («særskilte forøvelsesmåter»)**
- 7. Konkurrens**

OVERSIKT OVER STRAFFERETTEN

Straffelovens alminnelige del

Ansvarslæren
Herunder bl.a.:

Reaksjonslæren
Herunder bl.a.:

Fullbyrdelseslæren
Herunder bl.a.:

Norm-
overtredelse

Straffrihets-
grunner

Subjektiv
skyld

Tilregnelighet

Fengsel

Bøter

Straffegjennomføring

Strafferettens spesielle del

Fysiske integritetskrenkelser

Seksuallovbrudd

Vinningslovbrudd

Osv.

ANSVARSLÆREN

DE FIRE STRAFFBARHETSVILKÅR

DE FIRE STRAFFBARHETSVILKÅR				ØVRIGE VILKÅR
LOVSTRIDIG HANDLING	FRAVÆR AV STRAFFRIHETS-GRUNNER	SUBJEKTIV SKYLD	TILREGNELIGHET	
<ul style="list-style-type: none">- Lovhjemmel- Årsaks-sammenheng- Adekvans- Unnlatelse - Forsøk- Medvirkning	<ul style="list-style-type: none">- Nødverge- Nødrett- Samtykke- Lovlig selvtekt - Generelle/spesielle	<ul style="list-style-type: none">- Forsett- Uaktsomhet- Faktisk uvitenhet- Rettslig uvitenhet	<ul style="list-style-type: none">- Psykose- Bevisstløshet- Psykisk utviklingshemming- Kriminell lavalder	<ul style="list-style-type: none">- Konkurrens- Påtaleregler- Jurisdiksjon- Virkeområde i tid- Foreldelse
RUS OG STRAFFANSVAR				

HJEMMELSKRAVET

1. LOVSTRIDIG
HANDLING

2. FRAVÆR AV
STRAFFRIHETS-
GRUNNER

STRAFF

3. SKYLD

4. TILREGNELIGHET

HJEMMELSKRAVET

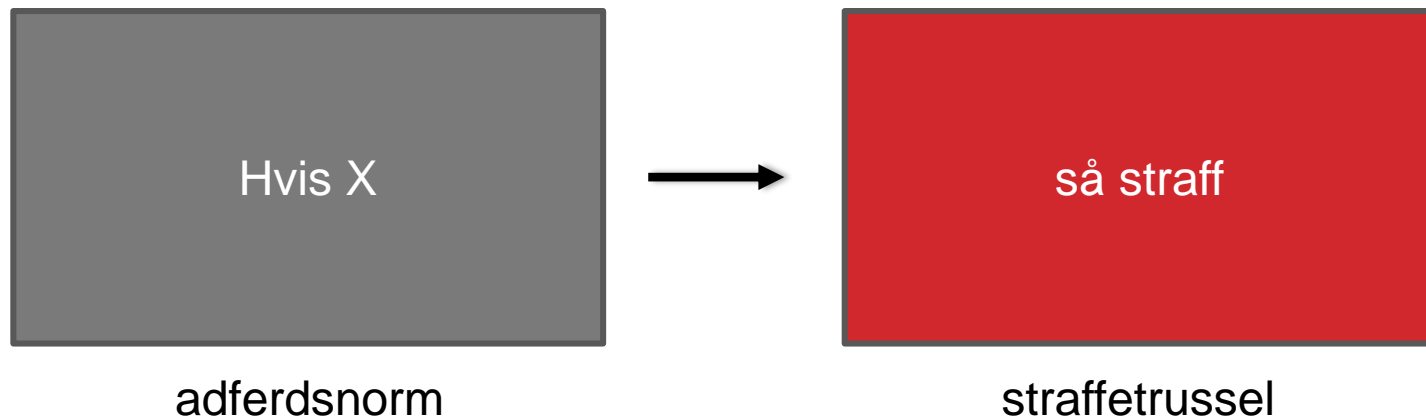
Generelt

- **Hva vil det si at det gjelder et hjemmelskrav i strafferetten?**
 - Krav om at slutninger fra visse rettskilder er representert ved dannelsen av straffenormen (*formelt* hjemmelskrav)
 - Krav om en viss forutberegnelighet for innholdet i straffenormen ut fra disse rettskildene (*materielt* hjemmelskrav)
- **To særlig relevante rettslige grunnlag for oppstillingen av et hjemmelskrav i norsk rett:**
 - Grunnloven § 96 (jf. straffeloven § 14)
 - EMK art. 7
- **Tolking av straffebud**
 - Legalitetsprinsippet, forutberegnelighet, presumsjon for at lovgiver har lagt den alminnelige betydningen av ordet til grunn
 - Tolkningsresultatet

HJEMMELSKRAVET

Den *formelle* side (lex scripta)

- **Grunnloven § 96: Ingen kan dømmes uten lov**
 - «Lov» vil si formell lov (grl. §§ 76 flg.) eller provisorisk anordning (grl. § 17)
 - Lovskravet gjelder for straffetrusselen. Kompetansen til å fastsette adferdsnormen kan delegeres («blankettstraffebud»), f.eks. vtrl. § 4 jf. § 31

HJEMMELSKRAVET

EMK art. 7

- «Law» betyr «rett», ikke «lov»
- Det EMK krever er at straff er fundert i et rettslig grunnlag, herunder
 - Skrevne rettsakter (f.eks. lov eller forskrift fastsatt i medhold av lov) eller rettspraksis
 - Kildene kan ha nasjonal eller internasjonal forankring

HJEMMELSKRAVET

Den *materielle* side

- **Problemstillingen**

- I hvilken grad må straffehjemmelen gi borgerne en mulighet til å *forutberegne* sin rettsstilling?

- **To komponenter i denne siden av hjemmelskravet**

- (1) Et klarhets- eller presisjonskrav (lex stricta/lex certa)
- (2) Et analogiforbud

HJEMMELSKRAVET

LOVTEKST I ET STRAFFEBUD

```
graph TD; A([LOVTEKST I ET STRAFFEBUD]) --- B[HANDLING A]; A --- C[HANDLING B]; B --- D[Første tilfelle (A): Handlingen dekkes av ordlyden]; C --- E[Andre tilfelle (B): Handlingen dekkes ikke av ordlyden];
```

Første tilfelle (A):
Handlingen
dekkes av ordlyden

HANDLING A

Problemet: Er ordlyden for
uklar til å fungere som
straffehjemmel?

Andre tilfelle (B):
Handlingen
dekkes ikke av ordlyden

HANDLING B

Problemet: Tillatelig å *fravike*
ordlyden ved bruk av andre
rettskildefaktorer?

HJEMMELSKRAVET

Utviklingen av legalitetsprinsippet i nyere praksis

- **Rt. 2014 s. 238 Høna «Tiger»**
 - Naturmangfoldloven § 17: «Vilt kan avlives når det må anses påkrevd for å fjerne en aktuell og betydelig fare for skade på person. Eieren, eller en som opptrer på vegne av eieren, kan avlive vilt under direkte angrep på bufe, tamrein, gris, hund og fjørfe.»
 - «Om det kan innfortolkes et slikt tilleggsvilkår, må vurderes på bakgrunn av kravet om at ingen kan straffes uten hjemmel i lov, slik dette er forankret i Grunnloven § 96 og Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) artikkel 7. Grunnloven § 96 har tradisjonelt ikke vært tolket særlig strengt på dette punkt. I nyere høyesterettspraksis er det imidlertid foretatt en innstramning av kravet til presis beskrivelse av det objektive gjerningsinnholdet i straffebestemmelsen.» (avsnitt 17)

HJEMMELSKRAVET

Første typetilfelle: Lovteksten er uklar

- **Forholdet mellom Grunnloven og EMK**
 - «Grunnloven § 96 stiller samme krav til klarhet i angivelse av det straffbare forholdet som EMK artikkel 7» (Rt. 2014 s. 238 avsnitt 18)
 - Husk at vurderingstemaet er et annet etter EMK enn etter Grunnloven («lov» vs. «law»)

HJEMMELSKRAVET

Første typetilfelle: Lovteksten er uklar

- Vurderingstemaet

- "it may be difficult to frame laws with absolute precision and ... a certain degree of flexibility may be called for ... There will always be a need for elucidation of doubtful points and for adaptation to changing circumstances." (Baskaya and Okcuoglu mot Tyrkia)
- "For at hjemmelskravet i EMK artikkel 7 skal være oppfylt, må ... beskrivelsen være så klar at det i de fleste tilfeller ikke er tvil om hvorvidt handlingen omfattes av bestemmelsen" (Rt. 2009 s. 780 «Derivat I» avsnitt 21)

- Klarhetskravet som skranke og tolkningsprinsipp

- Rt. 1958 s. 479 «Mykle» (s. 482), 2005 s. 1628 «Aktuell rapport» (avsnitt 16), 2010 s. 466 (avsnitt 13), 2014 s. 786 "Ruter" (avsnitt 14)

HJEMMELSKRAVET

Andre typetilfelle: Lovteksten er klar og taler mot straff

- **Tydelig skjerping av analogiforbudet i nyere praksis**
 - Eldre praksis: Rt. 1952 s. 989 Telefonsjikane, 1959 s. 501 Kokeplate, 1961 s. 212 Kvakksalver, 1973 s. 433 Passbåt
 - Nyere praksis: Rt. 2009 s. 780 Derivat I, 2010 s. 481 Derivat II, 2011 s. 469 Samboer, 2012 s. 313 Selvvasking, 2012 s. 1211 Blogg, 2014 s. 238 Høna «Tiger», 2015 s. 1217, HR-2016-1458-A Haxi, HR-2016-1836-A Etterfølgende rusinntak, HR-2017-1245-A Bildedeling, HR-2017-1673-A Viderekobling
- **Essensen: Manglende støtte i ordlyden avhjelpes ikke (lenger) ved at lovgiver utvilsomt har ønsket å ramme atferden og/eller at atferden er klart straffverdig**

«RETTSSSTRID»

1. LOVSTRIDIG
HANDLING

2. FRAVÆR AV
STRAFFRIHETS-
GRUNNER

STRAFF

3. SKYLD

4. TILREGNELIGHET

«RETTSSTRID»

Betydningen av «rettsstrid» i strafferetten

- Vanlig å si at en atferd må være «rettsstridig» for å kunne møtes med straff
- «Rettsstrid» i to kontekster
 - (1) Ved omtale av vilkår for straff utenfor lovteksten
 - (2) Ved omtale av vilkår for straff i en lovtekst («rettsstridig», «uberettiget», «utilbørlig» osv.)

«RETTSSTRID»

Rettsstrid som vilkår for straff utenfor lovteksten

- **Situasjonen: Gjerningspersonens atferd faller inn under gjerningsbeskrivelsen i et straffebud, men straff ilegges ikke på grunn av «manglende rettsstrid»**
- **Spørsmålet: Når er det på sin plass å si at atferden ikke er rettsstridig? Tre hovedtilfeller:**
 - (1) Straff vil stride mot Grunnloven eller folkerettslige forpliktelser som er gitt forrang, jf. f.eks. Rt. 1997 s. 1821 «Hvit valgallianse»
 - (2) Generelle straffrihetsgrunner utelukker straff. Kan være
 - *Lovfestede* generelle straffrihetsgrunner, f.eks. nødrett (§ 17) eller nødverge (§ 18)
 - *Ulovfestede* generelle straffrihetsgrunner, f.eks. politiprovokasjon

«RETTSTRID»

Rettsstrid som vilkår for straff utenfor lovteksten

- **(3) Spesielle straffrihetsgrunner utelukker straff. Kan være**
 - Lovfestede spesielle straffrihetsgrunner, f.eks. falsk forklaring for å unnsnippe straff (§ 221), sprøyteromsloven § 4
 - Ulovfestede spesielle straffrihetsgrunner («den alminnelige rettsstridsreservasjonen»)
 - «Straffeloven [1902] § 227 har ingen uttrykkelig rettsstridsreservasjon. Men det er sikker rett at alle straffebud – enten de har en slik reservasjon eller ikke – i prinsippet må leses med forbehold for unntakssituasjoner som ikke bør føre til straffansvar. [...] Avgjørende ved vurderingen av om en handling er rettsstridig eller ikke, er om handlingen fremtrer som berettiget, slik at den ikke bør rammes med straff – med andre ord om det foreligger en unntakssituasjon som bør føre til straffrihet. Det må foretas en helhetsvurdering hvor de hensyn som straffebudet skal verne, må veies mot andre hensyn som det også er grunn til å beskytte» (Rt. 2008 s. 1491)
 - Lovgivers verdivalg må normalt respekteres (Rt. 2000 s. 646 "Sandsdalen")
 - Også ellers vanskelig å vinne frem med rettsstridsanførsler, se f.eks. Rt. 2011 s. 1, 2008 s. 1491, 2005 s. 1567, 2004 s. 1392 og 2001 s. 1379
 - Men se f.eks. Rt. 2012 s. 686 «Aksjrobot»

«RETTSSTRID»

Rettsstrid som vilkår for straff utenfor lovteksten – oppsummering

- **Frifinnelse pga. «manglende rettsstrid» vil si frifinnelse pga. en omstendighet som nevnt i (1) til (3)**
- **Manglende rettsstrid er kun navn på et resultat, ikke en begrunnelse for resultatet**

«RETTSSTRID»

«Rettsstrid» som vilkår i en lovtekst

- **To grunner til at «rettsstrid» og lignende uttrykk forekommer i en lovtekst**
 - (1) Lovgiver signaliserer at normene på andre rettsområder enn strafferetten er av betydning for straffansvarets utstrekning (typisk: «ulovlig», «uberettiget», «urettmessig»)
 - (2) Lovgiver signaliserer at det av andre grunner er nærliggende å tolke den øvrige ordlyden i straffebudet innskrenkende («rettsstridig»)
 - pga. straffrihetsgrunner
 - eller det kan tenkes at straffebudet må tolkes innskrenkende, dvs. henvisning til rettsstridsreservasjonen, se Rt. 1979 s. 1492 «Listesaken»
 - Rettslig betydning? Rt. 2008 s. 1491 avsnitt 14

DE SUBJEKTIVE VILKÅR FOR STRAFF

DE SUBJEKTIVE VILKÅR FOR STRAFF

Det gjelder et grunnleggende krav om bebreidelse i norsk strafferett. To komponenter:

- **(1) Gjerningspersonen må ha vært tilregnelig**
 - Altså ikke mindreårig, høygradig psykisk utviklingshemmet, psykotisk eller bevisstløs
- **(2) Gjerningspersonen må ha utvist skyld i gjerningsøyeblikket som dekker**
 - (de relevante deler av) det faktiske hendelsesforløpet, og
 - den rettslige bedømmelsen av hendelsesforløpet

UVITENHET

Faktisk uvitenhet: Villfarelse om et aspekt ved *hendelsesforløpet*

Faktum

Therese smører leppene med en krem.
Kremen inneholder stoffet Klostebol.

"Jeg visste ikke at det var Klostebol i den kremen."

Juss

Legemiddelloven § 24a, jf. § 31:
"Det er forbudt å ... bruke stoff som er regnet som dopingmidler ..."

"Jeg visste ikke at Klostebol var regnet som doping."

Rettslig uvitenhet: Villfarelse om hvordan hendelsesforløpet skal bedømmes *rettslig*

FAKTISK UVITENHET

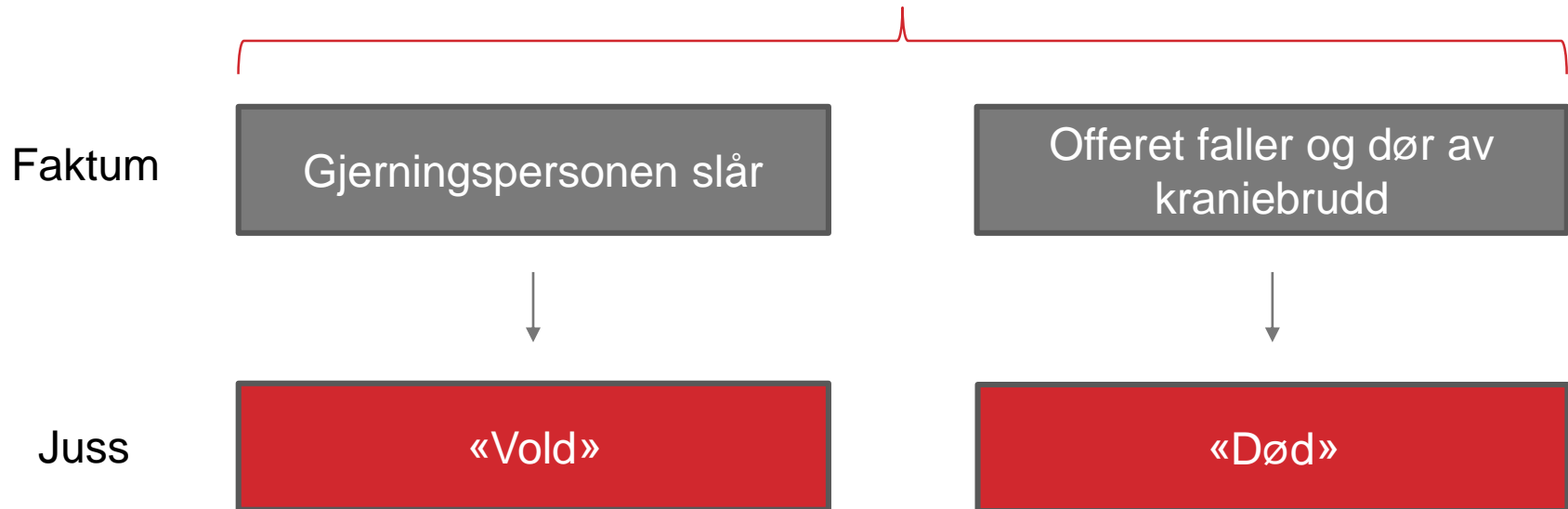
Krav om skylddekning vedrørende faktiske forhold – faktisk uvitenhet

- **Gjerningspersonen bedømmes ut fra sin oppfatning av faktum, jf. § 25 første ledd**
- **Skylden må altså dekke:**
 - Faktiske omstendigheter som gjør atferden til en oppfyllelse av gjerningsinnholdet i et straffebud
 - Faktiske omstendigheter som gjør at atferden ikke omfattes av en straffrihetsgrunn (f.eks. nødrett)
 - Faktiske omstendigheter som forhøyer straffeskylden (f.eks. verdien av en gjenstand, jf. grensen §§ 321/322)
 - Faktiske omstendigheter som gjorde at det ikke forelå forhold som senket straffeskylden (f.eks. en provokasjon, jf. § 271 (2))
 - Hva med omstendigheter som bare angår straffutmålingen? Se f.eks. Rt. 2015 s. 1124

DEKNINGSPRINSIPPET

Skylden må dekke alle faktiske omstendigheter som gjør at adferden faller inn under gjerningsbeskrivelsen i straffebudet

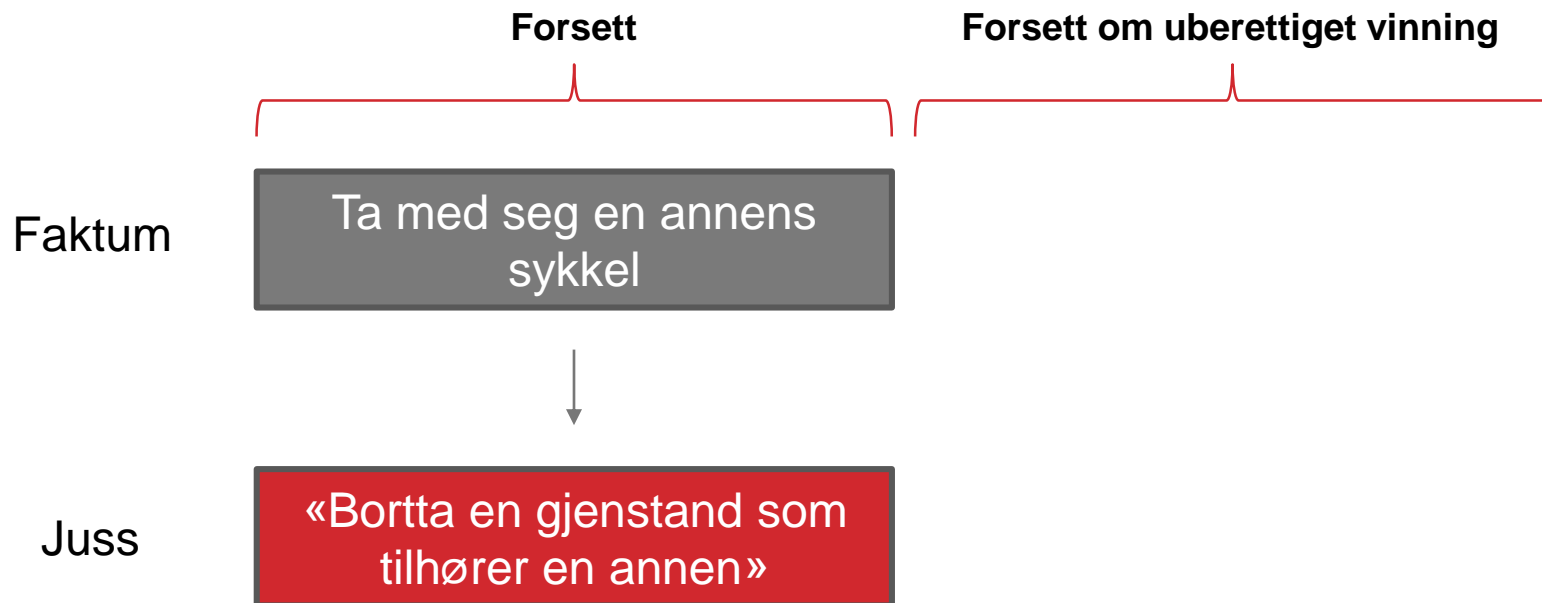
Krav om skylddekning for disse forhold

DEKNINGSPRINSIPPET

Unntak fra dekningsprinsippet (1): Subjektive overskudd

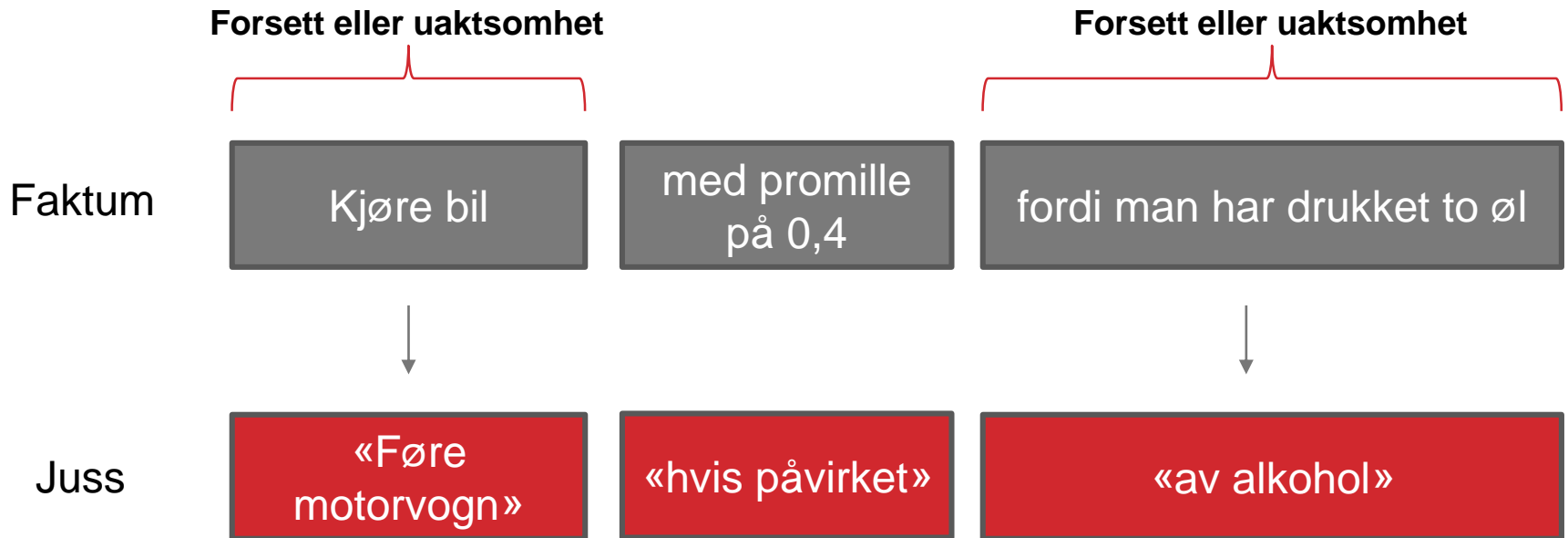
- Krav om skyld ut over den skyld som dekker gjerningsinnholdet, for eksempel vinnings forsett, jf. straffeloven § 321

DEKNINGSPRINSIPPET

Unntak fra dekningsprinsippet (2): Objektive overskudd

- Straffbarhetsbetingelser som ikke behøver å dekkes av noen skyld, for eksempel vegtrafikkloven § 22 jf. § 31

DEKNINGSPRINSIPPET

Objektive straffbarhetsvilkår og EMK

- **EMK art. 6 nr. 2 – uskyldspresumsjonen**
 - Rt. 2005 s. 833 (plenum – strl. 1902 § 195 tredje ledd)
 - G. mot Storbritannia (decision 30. august 2011, application no. 37334/08)
 - “It is not the Court's role under Article 6 §§ 1 or 2 to dictate the content of domestic criminal law, including whether or not a blameworthy state of mind should be one of the elements of the offence or whether there should be any particular defence available to the accused”

FORSETT OG UAKTSOMHET

Skyldformene

- **Hovedskillet: Forsett og uaktsomhet**
 - Forsett: Hva gjerningspersonen innså. Refererer til en faktisk (psykologisk) tilstand
 - Uaktsomhet: Hva gjerningspersonen burde ha innsett. Refererer til en normativ vurdering
- **Underinndeling av ulike former for forsett og uaktsomhet**

FORSETT OG UAKTSOMHET

Hvilken skyldform kreves i det enkelte straffebud?

- Hovedregelen er at det kreves forsett for å straffe, jf. straffeloven § 21
- Uforsettlige følger kan imidlertid vektlegges i en grovhetsvurdering dersom gjerningspersonen utviste uaktsomhet, jf. § 24

FORSETTSFORMENE

Straffeloven 2005 § 22

«Forsett foreligger når noen begår en handling som dekker gjerningsbeskrivelsen i et straffebud

a) med hensikt,

b) med bevissthet om at handlingen sikkert eller mest sannsynlig dekker gjerningsbeskrivelsen, eller

c) holder det for mulig at handlingen dekker gjerningsbeskrivelsen, og velger å handle selv om det skulle være tilfellet.»

Rt. 2011 s. 1219

«Straffeloven 2005 er ikke trådt i kraft, men definisjonen av forsett gir bare uttrykk for gjeldende rett under straffeloven 1902. Forsettsformen dolus eventualis er beskrevet i § 22 bokstav c. Den beskrivelse som her er gitt, samsvarer med de krav som er stilt i rettspraksis, se blant annet ...»
(avsnitt 13)

FORSETTSFORMENE

Hensiktsforsett

- Gjerningspersonen begikk handlingen og/eller forårsaket følgene som dekkes av gjerningsbeskrivelsen i straffebudet med *vilje*
- Handlingen/følgene behøver ikke være det endelige *målet* med atferden
- Gjerningspersonens oppfatning av sannsynligheten for å lykkes er uten betydning

FORSETTSFORMENE

Sannsynlighetsforsett

- Gjerningspersonen anså det *mer sannsynlig enn ikke* at de elementene som dekkes av gjerningsbeskrivelsen, ville inntre som et resultat av handlingen

Visshetsforsett

- Gjerningspersonen anså det *sikkert* at de elementene som dekkes av gjerningsbeskrivelsen, ville inntre som et resultat av handlingen

FORSETTSFORMENE

Dolus eventualis

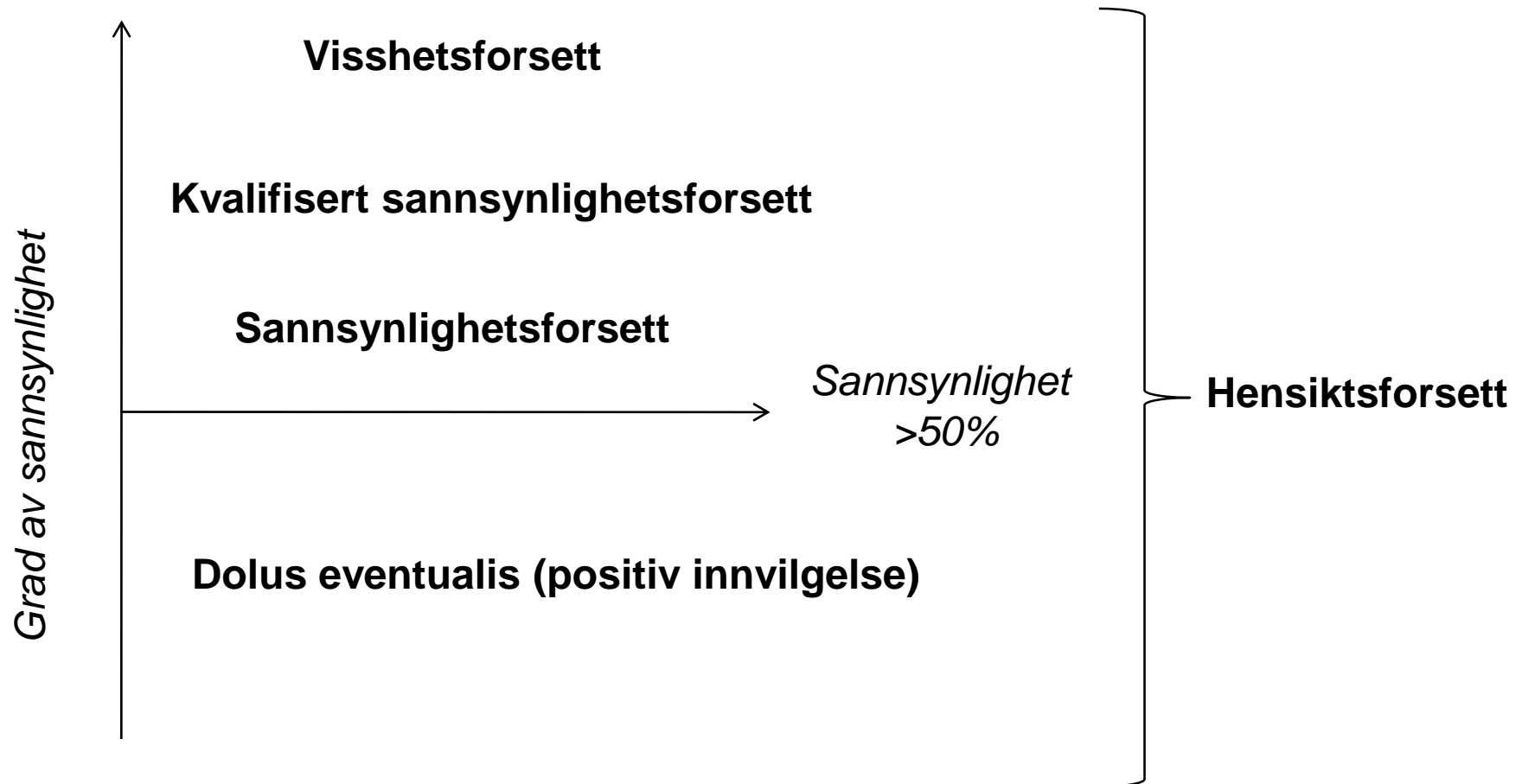
- Vilkårene for dolus eventualis:
 - Grunnvilkår: Gjerningspersonen innså muligheten av følgen
 - Tilleggsvilkår («innvilgelsen»): Gjerningspersonen forestiller seg et scenario der følgens inntreden var sikker, og inntar det standpunkt at han også da ville ønsket handlingen utført
 - *Positiv* innvilgelse hvis gjerningspersonen faktisk gjennomførte denne tankerekken, jf. Rt. 2004 s. 1769 avsnitt 11
 - *Hypotetisk* innvilgelse hvis gjerningspersonen ikke gjennomførte tankerekken, men vi legger til grunn at han ville ha inntatt dette standpunktet om han tenkt seg om
- Norsk rett: Kun positiv innvilgelse, jf. Rt. 1991 s. 600 («Skoheroin»)

FORSETTSFORMENE

Dolus eventualis

- «Grensen» mellom dolus eventualis og uaktsomhet
 - Hvis grunnvilkåret ikke er oppfylt
 - Gjerningspersonen har ikke innsett muligheten for å forårsake følgen
 - I høyden ubevisst uaktsomhet
 - Hvis innvilgelsesvilkåret ikke er oppfylt
 - Gjerningspersonen har inntatt det standpunkt at han ikke ønsker handlingen utført under de hypotetiske forutsetningene, eller
 - ikke inntatt noe klart standpunkt
 - I høyden bevisst uaktsomhet

FORSETTSFORMENE

FORSETTSFORMENE

«Sløret forsett»

- Ikke en forsettsform, men en angivelse av kravet til forsettets *kvalitet*
- Hvor *klar* må gjerningspersonens bevissthet ha vært, for at vi kan konstatere at han hadde forsett?
 - Rt. 2011 s. 1104: «Rettsbelæringen og straffutmålingspremissene viser at det her er bygget på sannsynlighetsforsett. Bedømt som edru er det lagt til grunn at tiltalte ville innsett at dødsfølge var mest sannsynlig, men slik at det ikke er krevet noen helt klar tanke om dette. Blant annet kan en stresset og opphisset situasjon være til hinder for en slik klar vurdering. En sløret – noe uklar – oppfatning om sannsynlighetsovervekt for dødsfølge vil være tilstrekkelig. Dette er etter mitt syn en riktig rettsoppfatning» (avsnitt 16)
 - Rt. 1991 s. 600: «gjerningsmannen [kan] gjennom sin adferd ha lagt for dagen at han har besluttet å foreta handlingen selv om vedkommende gjerningsmoment skulle foreligge. En slik beslutning kan nok anses tatt selv om avgjørelsestemaet ikke har fremstått helt klart i gjerningsmannens bevissthet» (s. 602)

FORSETTSFORMENE

TYPE	TANKEN	FØLGEN
Hensiktsforsett	ønsket følgen	-
Visshetsforsett	ikke tilsiktet	sikker (100 %)
Sannsynlighetsforsett	klar over	mest sannsynlig (51 %)
Sløret forsett	sløret forestilling	mest sannsynlig (51 %)
Dolus eventualis (positiv innvilgelse)	innvilget følgen	mulig (1 %)
<hr/>		
Hypotetisk innvilgelsesteori	ikke tenkt, men hvis (hypotetisk)	mulig (1 %)

UAKTSOMHET

Grunninndelinger

- **Uaktsomhet inndelt etter hva gjerningspersonen *innså***
 - Bevisst uaktsomhet: Innså at man tok en risiko
 - Ubevisst uaktsomhet: Innså ikke at man tok en risiko
- **Uaktsomhet inndelt etter *graden av klanderverdighet***
 - Grov uaktsomhet, f.eks. § 294 (grov uaktsom voldtekt)
 - Simpel uaktsomhet, f.eks. § 281 (uaktsom dødsforvoldelse)
 - Liten uaktsomhet («culpa levissima»), f.eks. § 328 (2) (grovt ran), § 307 første punktum (skyldkrav for fornærmedes alder ved visse seksuallovbrudd)

UAKTSOMHET

- **Straffeloven 2005 § 23: Uaktsomhet**
 - «Den som handler i strid med kravet til forsvarlig opptreden på et område, og som ut fra sine personlige forutsetninger kan bebreides, er uaktsom.
 - Uaktsomheten er grov dersom handlingen er svært klanderverdig og det er grunnlag for sterk bebreidelse»

UAKTSOMHET

Uaktsomhetsbedømmelsen

- **De to komponentene: (1) Avvik fra objektivt forsvarlig handlemåte og (2) fravær av relevante subjektive unnskyldningsgrunner, jf. § 23**
- (1) Avvik fra objektivt forsvarlig handlemåte: Hva var generelt sett forsvarlig i den situasjonen som forelå?
- (2) Subjektive unnskyldningsgrunner: Trekk ved gjerningspersonen som gjør avviket fra den forsvarlige handlemåte unnskyldelig
 - F.eks. ung alder, lav intelligens, svekket syn og hørsel

UAKTSOMHET

TYPE	INNSIKT	STRAFFEBUD
Grov uaktsomhet	”måtte forstå”	§ 294
Simpel uaktsomhet	”burde forstå”	§ 281
Culpa levissima	”kunne forstå”	§ 328 (2)

**ALMINNELIG HANDLEFRIHET
(DEN TILLATTE RISIKO)**

RETTSUVITENHET

Krav om skylddekning vedrørende rettslige forhold – rettsuvitenhet

- Generelt

- Situasjonen: Uvitenhet om reglers eksistens eller innhold
- Bare den aktsomme («unnskyldelige») uvitenheten fritar for straff, jf. § 26
- Aktsomhetsvurderingen knytter seg til handlingens *ulovlighet*, ikke straffbarheten

RETTSUVITENHET

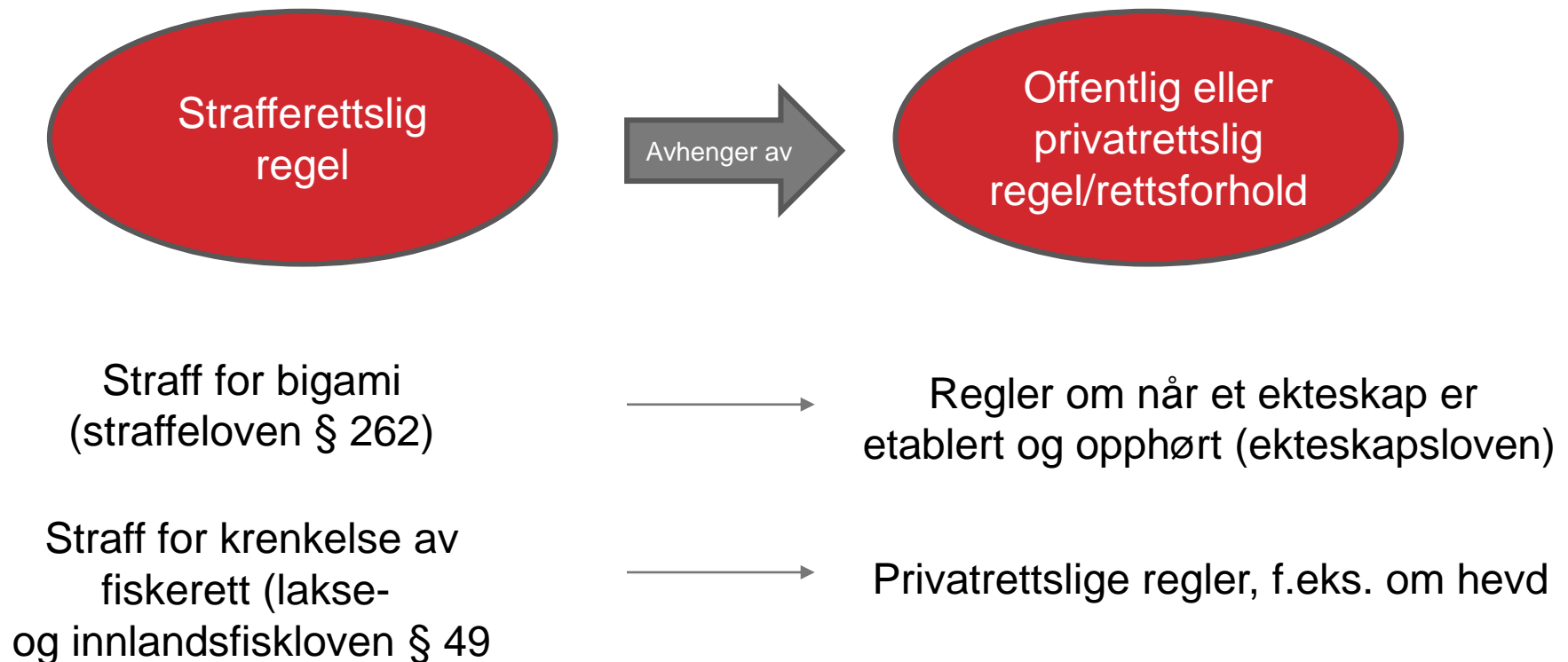
Nærmere om vilkårene for frifinnelse

- Aktsomhetsvurderingen

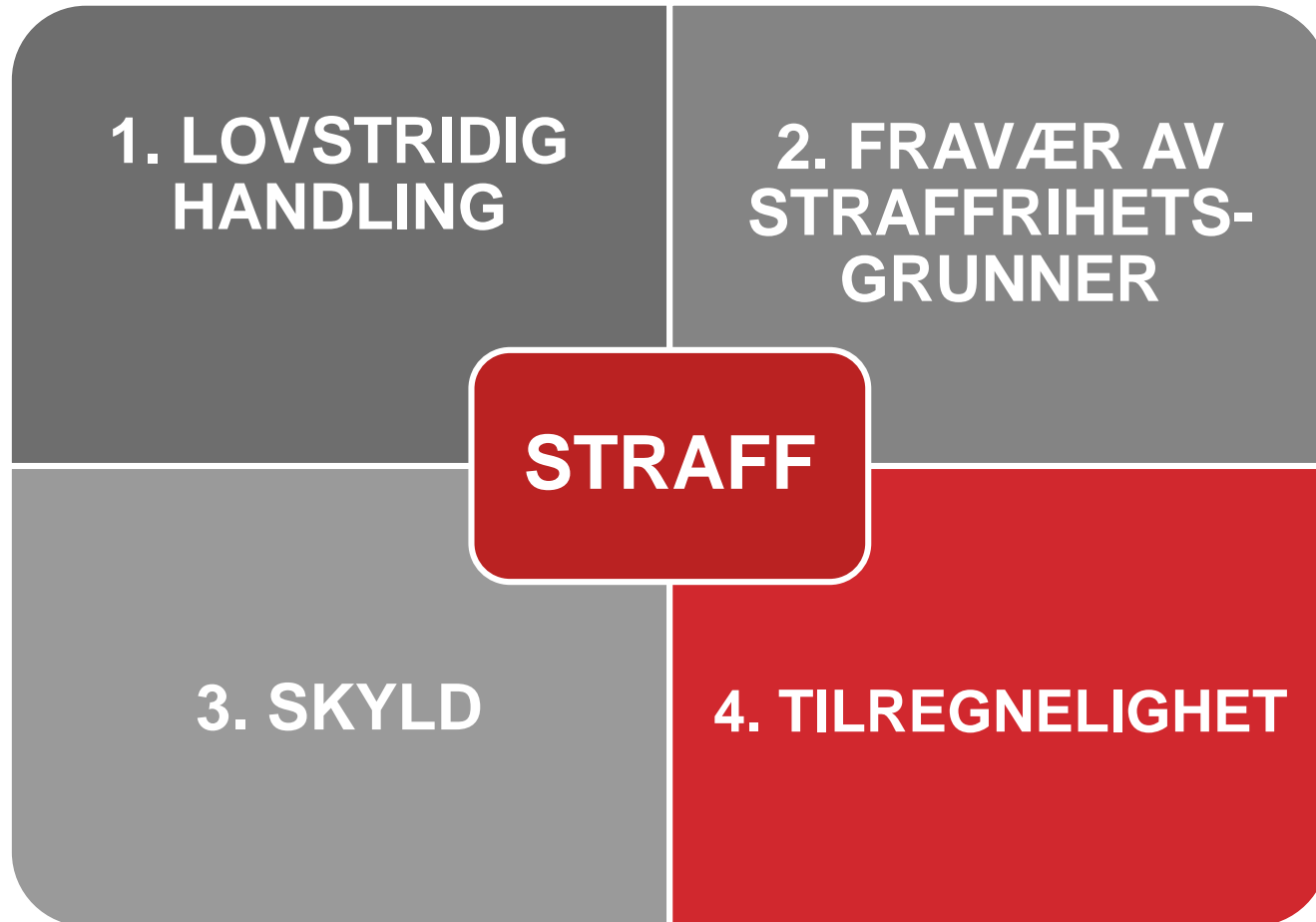
- En meget høy terskel, jf. effektivitetshensyn
- Momenter i vurderingen:
 - Trekk ved *gjerningspersonen*
 - Lovbryterens stilling (over- eller underordnet), jf. Rt. 1978 s. 569 ("Buksetoll")
 - Lovbryteren er fremmed på stedet, jf. Rt. 1981 s. 444 ("Svensk promille")
 - Trekk ved *regelen*
 - Loven er unødig uklart utformet
 - Loven er ny og avviker fra den tidligere rettstilstand – særlig hvis mangelfulle tiltak for å informere om endringen, sml. Rt. 2012 s. 1316 avsn. 12
 - Generelle vs. spesielle regler, jf. Rt. 1996 s. 156 ("Mikrofly")
 - Lovbryterens lojale tolking av loven («the thin ice principle»), jf. Rt. 1984 s. 1016 ("Snowwhite")
 - Uvitenheten gjelder et *prejudisielt rettsforhold*

RETTSUVITENHET

Hva er et *prejudisielt* rettsforhold?

TILREGNELIGHET

TILREGNELIGHET

Hva innebærer kravet om tilregnelighet?

- Minimumskrav til innsikt i egen atferd for å dømme til straff og dermed bebreide gjerningspersonen for adferden

Hva utelukker tilregnelighet? – straffeloven § 20

- Gjerningspersonen var under 15 år
- Gjerningspersonen var psykisk utviklingshemmet i høy grad

TILREGNELIGHET

Hva utelukker tilregnelighet? (forts.)

- **Gjerningspersonen var psykotisk**
 - Kjennetegnes ved en manglende evne til realistisk vurdering av forholdet til omverdenen
 - Det avgjørende er normalt den medisinske diagnose – men psykose i straffelovens forstand er et rettslig begrep
 - Psykose er tilstrekkelig til å konstatere straffrihet
 - Det kreves ikke årsakssammenheng mellom sykdommen og forbrytelsen («det medisinske prinsipp»), jf. Rt. 2003 s. 23

TILREGNELIGHET

Hva utelukker tilregnelighet? (forts.)

- **Gjerningspersonen var sterkt bevissthetsforstyrret**
 - Både absolutt og relativ bevisstløshet utelukker tilregnelighet
 - *Absolutt* bevisstløshet: All evne til sansing og bevegelse er borte
 - *Relativ* bevisstløshet: Evnen til sansing og bevegelse er i behold, men «forbindelsen med det vanlige jeg» er borte

RUS OG STRAFFANSVAR

Hva er «rus»?

- Rus er en tilstand hvor ens hjernefunksjoner ikke virker på normal måte som følge av påvirkning fra (et eller flere) kjemisk stoff(er)

Hvordan kan rus ha strafferettslig betydning?

- Ikke all beruselse er strafferettslig relevant
- Men rusen kan påvirke de subjektive vilkårene for straff
 - (1) Ved å skape uvitenhet og dermed medføre fravær av forsett eller tro på at en straffrihetsgrunn foreligger
 - (2) Ved å medføre psykose eller bevisstløshet
- Emnet «rus og straffansvar» går derfor på tvers av emnene «skyld» og «skylddevne/tilregnelighet»

RUS OG STRAFFANSVAR

RUS OG STRAFFANSVAR

Straffelovens regulering av rus

- **Selvforskyldt beruselse hindrer ikke straffansvar**
 - Rusen medfører faktisk uvitenhet
 - Skylden skal fingeres (§§ 25 (3) – «gjerningspersonen bedømmes som om han var edru»
 - Hensikt kan ikke fingeres, jf. forarbeidene
 - Kan dolus eventualis fingeres? (Rt. 2011 s. 1110)
 - Rusen medfører fravær av skyldene
 - Skal ses bort fra den manglende skyldene (§ 20 (2))
 - Gjelder både bevissthetsforstyrrelser og psykoser (Rt. 2008 s. 549)

RUS OG STRAFFANSVAR

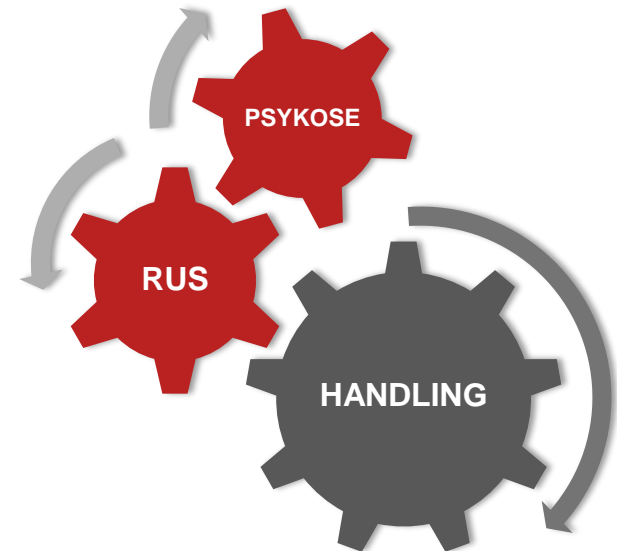
- Når er rusen selvforskyldt?

- Ingen krav til typen rusmiddel eller typen inntak
- Rusen er selvforskyldt når det kan legges gjerningspersonen til last at han inntok et så stort kvantum rusmidler at han måtte regne med muligheten av å miste den fulle kontroll over seg selv, jf. Rt. 2008 s. 1393 avsnitt 15
- Det avgjørende: Bebreides for beruselsen, ikke dens konsekvenser, jf. f.eks. Rt. 1978 s. 1046 (s. 1047)
- Streng uaktsomhetsvurdering, jf. Rt. 1978 s. 1121, 2008 s. 1393 Sitronbrus med vodka
- Mulige unnskyldningsgrunner
 - Tvang/trusler
 - Ukjent med rusmiddelinntaket (sml. Rt. 1977 s. 644)
 - Uventet atypisk rus som følge av beskjedent inntak (Rt. 1978 s. 1306)

RUS OG STRAFFANSVAR

- Årsakskravet

- Sondringen underliggende lidelse og rusutløst psykose – Rt. 2008 s. 549
- Samvirkende årsaker: Rusen må være en fremtredende årsaksfaktor

SÆRSKILTE FORØVELSESMÅTER – INNLEDNING

Objektivt sett **fullbyrdet overtredelse** når

- Gjerningsbeskrivelsen er overtrådt
- (foreligger adekvat årsakssammenheng)

FORSØK

Men kan likevel bli tale om straff pga.

særskilte forøvelsesmåter, hvis

- Det foreligger forsøk
- Det foreligger medvirkning (evt. forsøk på medvirkning)

FULLBYRDELSE

**FORSØK PÅ
MEDVIRKNING**

MEDVIRKNING

SÆRSKILTE FORØVELSESMÅTER

1. LOVSTRIDIG
HANDLING

2. FRAVÆR AV
STRAFFRIHETS-
GRUNNER

STRAFF

3. SKYLD

4. TILREGNELIGHET

FULLBYRDET HANDLING

- **Samtlige vilkår i gjerningsbeskrivelsen er oppfylt**
- **F.eks. straffeloven § 231:**

«Med bot eller fengsel inntil 2 år straffes den som ulovlig tilvirker, innfører, utfører, erverver, oppbevarer, sender eller overdrar stoff som etter regler med hjemmel i legemiddelloven § 22 er å anse som narkotika»

ADEKVAT ÅRSAKSSAMMENHENG

Straffebud som krever en bestemt følge, f.eks. strl. § 275 («den som dreper en annen»)

- Tolkningsspørsmål om det er tilstrekkelig adekvat årsakssammenheng
- Hensyn og momenter bl.a.: betingelsesteori, prevensjon, straffverdighet

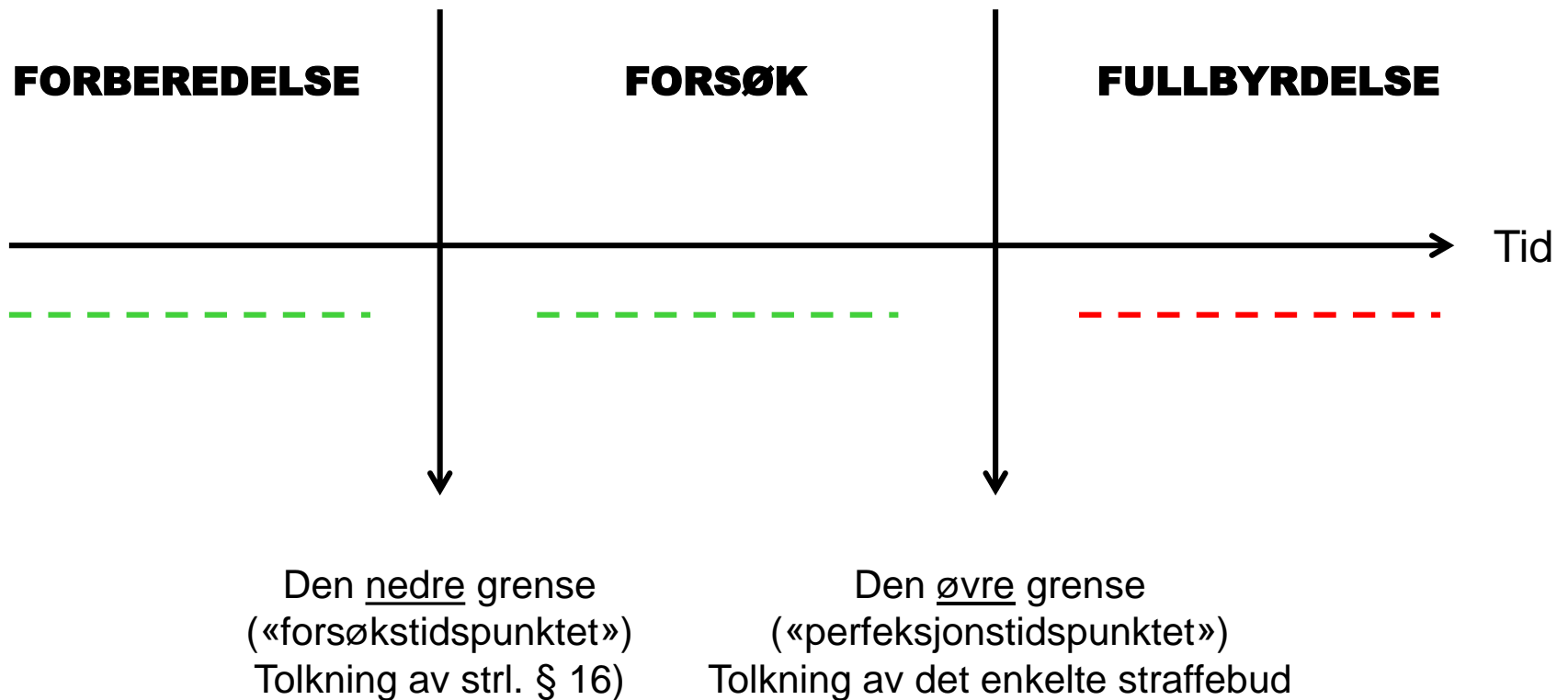
FORSØK

Hva er forsøk?

- Reglene om forsøk utvider straffansvaret til å omfatte tilfeller hvor (hele) det objektive gjerningsinnholdet i et straffebed ikke er overtrådt
- Forsøk medfører en utvidelse av straffansvarets tidsmessige utstrekning
- Forsøk straffes bare når straffebedet har en strafferamme på 1 år eller mer, jf. § 16
- Forsøk på overtredelse av ett straffebed, kan være fullbyrdet overtredelse av et annet («kvalifisert forsøk»)

FORSØK

Avgrensning av forsøket oppad og nedad

FORSØK

- **Betydningen av den nedre grense (mot forberedelse)**
 - Avgjørende for grensen mellom straffrihet/straffbarhet
- **Betydningen av den øvre grense (mot fullbyrdelse)**
 - Muligheten for å tre tilbake, jf. § 16 annet ledd
 - Forsøk vil som regel straffes mildere enn fullbyrdet overtredelse, jf. straffeloven § 80 bokstav d og § 78 bokstav a

FORSØK

Vilkårene for forsøksstraff

- **To vilkår for forsøksstraff i § 16**
 - Fullbyrdelsesforsett («forsett om å fullbyrde»)
 - Atferd med nærhet til fullbyrdelsen («foretar noe som leder direkte mot utføringen»)
- **Kravet om fullbyrdelsesforsett**
 - Fullbyrdelsesforsett vil si et forsett som omfatter hele det objektive gjerningsinnholdet i straffebudet – dvs. samme forsettskrav som for fullbyrdet overtredelse
 - Krever straffebudet subjektivt overskudd (f.eks. vinningsforsett) må dette foreligge
 - *Uaktsomt* forsøk er ikke straffbart, jf. dog modifikasjon i Rt. 2011 s. 1455 (avsnitt 29 flg.)

FORSØK

- Nærhetskravet

- Skjønnstemaet: Atferd med nærhet til fullbyrdelsen
- «Forberedelsenes tid er forbi, nå skrider han til verket» (Andenæs)
- «Må ... ha foretatt seg noe som viser at han er i ferd med å skulle påbegynne realiseringen av forsettet» (Rt. 2008 s. 867)

FORSØK

- Momenter i helhetsvurderingen:

- Nærhet i tid
 - Rt. 1939 s. 890 ("Loftkjennelsen") og 1996 s. 766 ("Parykkranere")
- Kvantitativ nærhet: Hvor mye står igjen?
 - Rt. 1995 s. 17 "Parykkpyroman" («viktige handlinger – fysisk og psykisk – sto igjen»), 2008 s. 867 ("Hotellresepsjon"), 2010 s. 1011 (Cannabisplantasje)
- Kvalitativ nærhet (handlingens «karakter»): Hvor mye ligner det gjenstående på det alt foretatte?
 - F.eks. straffbelagte handlinger, se Rt. 1991 s. 95 («handlinger som bl.a. innebar fullbyrdede overtredelser av andre straffebud»), 2010 s. 1011 (Cannabisplantasje)
- Den psykologiske forskjellen på det som er utført og det som står igjen
 - I sin alminnelighet (f.eks. Rt. 1995 s. 1738 "Politigissel", 2008 s. 867 "Hotellresepsjon")
 - For denne konkrete gjerningspersonen?

FORSØK

- Det subjektive forsøksprinsipp

- Det avgjørende er om gjerningspersonens «onde vilje» har manifestert seg i en atferd som etter *hans forutsetninger* oppfyller nærhetskravet
 - Innebærer at det er den nærhet gjerningspersonen forestiller seg som er avgjørende, ikke den objektive nærheten
 - Det er uten betydning om forsøket ikke *kunne* lykkes (absolutt utjenlig forsøk), fordi
 - det benyttede *middelet* er utjenlig (Rt. 1932 s. 1034), eller
 - *målet* var utjenlig (Rt. 2004 s. 598, 2011 s. 1455)
 - Antatt at det gjelder et unntak for den rene overtro
- «Ond vilje» om eksistensen av et straffebud er derimot uten betydning, jf. Grl. § 96 (imaginære/putative forbrytelser)

MEDVIRKNING

- **Hva er medvirkning?**
 - Medvirkning vil si atferd som ikke i seg selv innebærer en overtredelse av hele den objektive gjerningsbeskrivelsen i et straffebud, men som har *bidratt til å muliggjøre* en slik overtredelse
 - Medvirkningsansvaret medfører en utvidelse av den ansvarlige *personkrets*
 - Medvirkning er straffbart med mindre det er gjort unntak i straffebudet, jf. § 15

MEDVIRKNING

- **Grensen mellom primærforbrytelse og medvirkning**
 - Grensedragningen beror på en tolking av det enkelte straffebed, jf. f.eks. Rt. 1936 s. 612
 - Den som oppfyller alle vilkårene i straffebedet, er primærforbryter (hovedmann), den som ikke gjør det er i høyden medvirker
 - Det kan være flere hovedmenn ift. samme lovbrudd

MEDVIRKNING

- **Når foreligger objektivt sett medvirkning, jf. straffeloven § 15?**
 - (1) Handlingen er foretatt *forut for eller under* gjennomføringen av primærlovbruddet, jf. f.eks. Rt. 2014 s. 930
 - (2) Medvirkeren må som hovedregel ha utvist en *viss aktivitet*
 - (3) Det må foreligge *årsakssammenheng* med primærlovbruddet, jf. f.eks. Rt. 2000 s. 1455
 - (4) Adferden må være *rettsstridig*, jf. den alminnelige rettsstridsreservasjonen

MEDVIRKNING

- **Nærmere om (2) aktivitetskravet**
 - Fysisk medvirkning: Handlinger som letter gjennomføringen av primærlovbruddet, f.eks.
 - Fremskaffe verktøy eller annet som primærforbryteren trenger
 - Skaffe primærforbryteren adgang til åstedet
 - Vakhold
 - En nedre grense må trekkes, jf. f.eks. Rt. 2001 s. 1671 Bilføreren (kontra Rt. 1982 s. 1315 Hasjseiler I og 1989 s. 1004 Hasjseiler II)
 - Psykisk medvirkning: Styrke primærforbryterens forsett
 - Kreves *positiv tilskyndelse* – ikke nok med passivitet eller tilkjennegivelse av at man ikke har noe imot handlingen, jf. Rt. 1998 s. 459 og 2005 s. 934

MEDVIRKNING

- **Nærmere om (2) aktivitetskravet**
 - Unntaksregel: Passiv medvirkning – medvirkning ved unnlattelse
 - Må foreligge *særlige omstendigheter* for at passivitet skal straffes som medvirkning, f.eks.:
 - Overordningsforhold, jf. Rt. 1947 s. 69
 - Særlig tilknytning til en ting eller et sted som inngår i lovbruddet, jf. Rt. 1998 s. 1679, 1999 s. 996, 2002 s. 1717 Orderud, 2005 s. 1319
 - Rettsstridsunntak: Utleie til nære familiemedlemmer, samboerskap etc. jf. Rt. 2003 s. 902, 2005 s. 934
 - Kriminelt samvirke, jf. Rt. 1995 s. 355, 2003 s. 1455, 2010 s. 1630
 - Omsorgsforhold, jf. Rt. 2009 s. 1498, 2013 s. 1015 Christoffer, 2013 s. 1686

MEDVIRKNING

- **Nærmere om (3) årsakskravet**
 - Det kræves ikke at medvirkningen var nødvendig for resultatet, jf. Rt. 1989 s. 1004
 - Derimot må den ha været en medvirkende faktor i årsaksbilledet

MEDVIRKNING

- Skyldkravet

- Rt. 2008 s. 1342 (A): «For å kunne domfelle for medvirkning til et straffbart forhold må den tiltalte – i tillegg til at han rent faktisk må ha medvirket til det lovbrudd tiltalen gjelder – som hovedregel ha utvist skyld i forhold til ethvert faktisk moment som er et vilkår for straff. Skylden må med andre ord dekke alle de faktiske momenter som gjør at gjerningsbeskrivelsen i vedkommende straffebed er oppfylt» (avsnitt 13)
- Medvirkerens skyld må dekke
 - medvirkerens atferd, og
 - at denne atferden står i et årsaksforhold til primærlovbruddet

MEDVIRKNING

- Særlig om subjektive overskudd

- Et tolkingsspørsmål om subjektive overskudd også gjelder for medvirkeren
- Som regel må man legge til grunn at kravet om subjektivt overskudd også gjelder medvirkeren, jf. f.eks. § 321 («forsett om å skaffe seg eller andre...»)
- Eksempel på unntak: (daværende) utlendingslov § 47
 - «Med bøter eller med fengsel inntil fem år straffes den som i vinnings hensikt driver organisert virksomhet med sikte på å hjelpe utlendinger til ulovlig å reise inn i riket eller til annen stat. Medvirkning straffes på samme måte.»
 - «Spørsmålet om kravet til vinnings hensikt også gjelder medvirkeren, beror i prinsippet på tolkning av den enkelte lovbestemmelse» (Rt. 2002 s. 476 på s. 477)

MEDVIRKNING

- **Medvirkningsansvarets selvstendighet**
 - Straff for medvirkning selv om primærforbryteren var straffri fordi
 - Hans handling var lovlig i det landet den ble begått
 - Han var utilregnelig
 - Han ikke utviste skyld
 - Han kan påberope seg straffrihetsgrunner
 - Straffeutmåling uavhengig av klassifikasjonen primærforbryter– medvirker
 - Hver deltaker skal bedømmes for seg
 - Ingen nødvendig sammenheng mellom den utmålte straff og sondringen medvirker – primærforbryter

MEDVIRKNING

- **Medvirkningsansvarets uselvstendighet**
 - Medvirkningen er ikke fullbyrdet før primærlovbruddet også er det
 - Dersom det ikke foreligger noe primærlovbrudd (ennå), foreligger i høyden forsøk på medvirkning
 - Medvirkningshandlingen er derfor fullbyrdet først når
 - (1) primærlovbruddet er utført og
 - (2) bistanden var en medvirkende årsaksfaktor
 - Før dette tidspunkt kan det bli tale om forsøksstraff etter § 16, forutsatt at det gjelder medvirkning til et lovbrudd med mer enn 1 års strafferamme

FORSØK OG MEDVIRKNING

MEDVIRKER

H
O
V
E
D
M
A
N
N

	FORBEREDELSE	FORSØK	FULLBYRDELSE
FORBEREDELSE	Straffrihet for medvirker	Straffbart forsøk på medvirk.	Straffbart forsøk på medvirkning
FORSØK	Straffrihet for medvirker	Straffbart forsøk på medvirk.	Straffbart forsøk på medvirkning
FULLBYRDELSE	Straffrihet for medvirker	Straffbart forsøk på medvirk.	Straffbart som fullbyrdet handling (medvirkning)

KONKURRENS

1. LOVSTRIDIG
HANDLING

2. FRAVÆR AV
STRAFFRIHETS-
GRUNNER

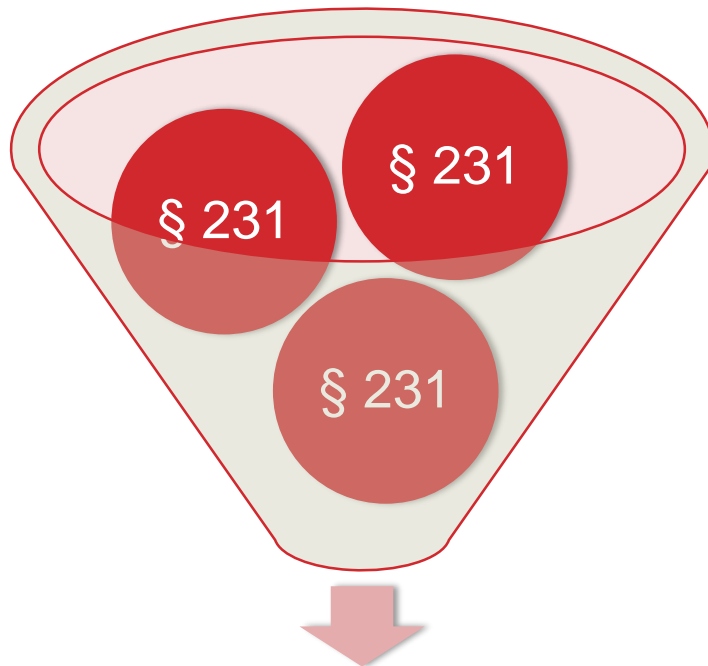
STRAFF

3. SKYLD

4. TILREGNELIGHET

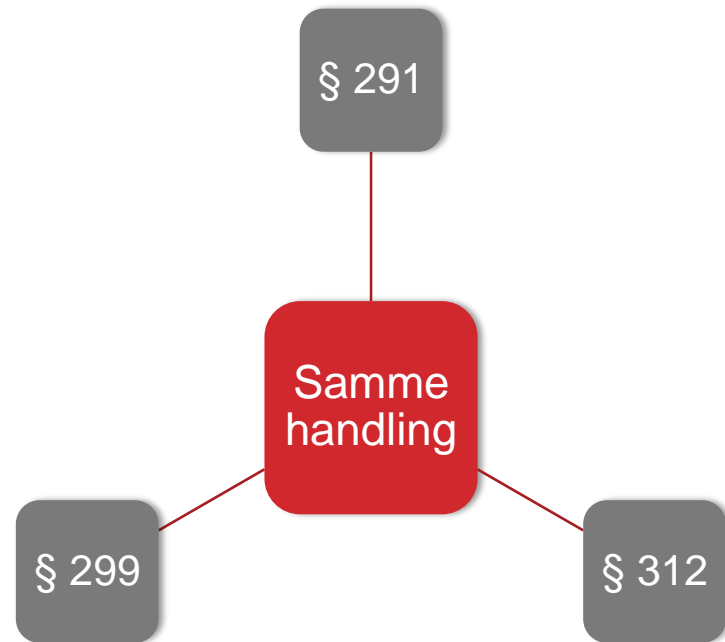
KONKURRENS

REALKONKURRENS

Separate overtredelser
eller fortsatt forbrytelse?

IDEALKONKURRENS

Utgjør én handling
overtredelse av ett eller
flere straffebud?

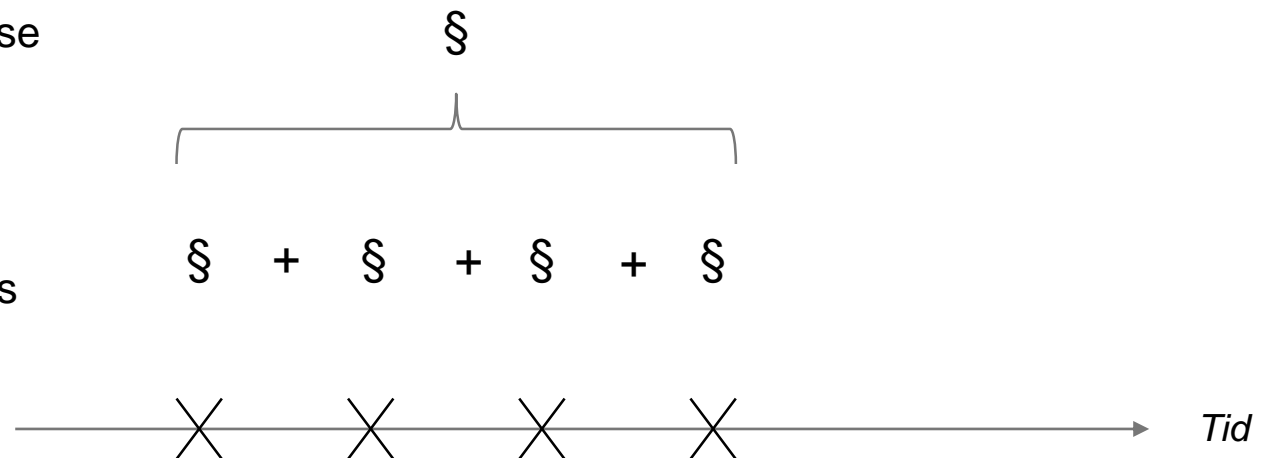
REALKONKURRENS

- **Problemstillingen: Utgjør hver handling en overtredelse av et straffebed, eller inngår de i én fortsatt forbrytelse?**

Fortsatt forbrytelse

eller

flere lovbrudd
i realkonkurrens

REALKONKURRENS

- **Skillet ett-flere forhold har betydning i fire relasjoner**
 - (1) Foreldelse
 - Fristen løper fra den dag det straffbare forhold har «opphørt», jf. strl. § 87
 - Foreldelse for alle handlinger som inngår i den fortsatte forbrytelsen, regnes fra den dag den siste handlingen ble utført, jf. f.eks. Rt. 2002 s. 917 og 2009 s. 98
 - (2) Strafferammen
 - Ved domfellelse for mer enn ett lovbrudd skal det utmåles én straff for samtlige forhold, jf. § 79 bokstav a
 - Strafferammen forhøyes inntil det dobbelte av det mest alvorlige lovbruddet
 - ... men bare inntil 21 år
 - ... og aldri økning med mer enn 6 år
 - ... eller med mer enn summen av lengstestraffene for forholdene

REALKONKURRENS

- **Skillet ett-flere forhold har betydning i fire relasjoner**
 - (3) Norsk retts stedlige virkeområde
 - Hovedregel: Norske myndigheter kun jurisdiksjon der lovbruddet er «foretatt i Norge», jf. strl. § 4
 - En fortsatt forbrytelse er antatt foretatt i Norge dersom minst en av handlingene som inngår i forbrytelsen er begått her
 - (4) Subsumsjonen
 - Sammenslåing av flere handlinger til ett lovbrudd kan endre subsumsjonen, f.eks. fra mindre tyveri (§ 323) til tyveri (§ 321)
 - Kan igjen ha straffeprosessuelle konsekvenser

REALKONKURRENS

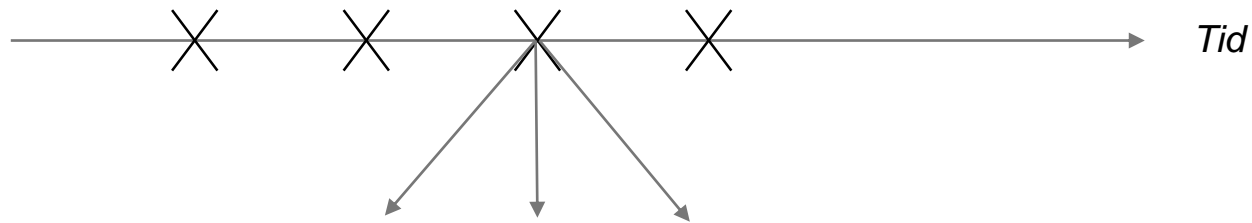
- **Hvordan vurdere grensen ett/flere forhold**
 - (1) Tilfellene der loven gir et vesentlig bidrag til konkurransvurderingen
 - Loven rammer en pågående virksomhet (kollektivforbrytelser)
 - F.eks. gjentatt mishandling i nære relasjoner (§ 282)
 - Straffebudet har en sammensatt gjerningsbeskrivelse
 - F.eks. forholdet voldtekt (§ 291) og kroppskrenkelse (§ 271) eller tvang (§ 251)
 - Gradsforbrytelser
 - F.eks. forholdet kroppskrenkelse (§ 271), kroppsskade (§ 273) og drap (§ 275)

REALKONKURRENS

- **Hvordan vurdere grensen ett/flere forhold**
 - (2) Tilfellene der loven ikke gir et vesentlig bidrag (forts.)
 - Nærmere om momentet «nærhet i tid»
 - Det relevante: Tiden mellom handlingene, ikke det totale tidsforløpet
 - Også planlegging og forberedelse vil være relevant
 - Grensetilfeller: Rt. 2002 s. 917, 2009 s. 98
 - Nærmere om momentet «antall fornærmede»
 - Hovedregel: Mer enn én fornærmet = mer enn ett lovbrudd
 - Seksuallovbrudd og fysiske integritetskrenkelser
 - Psykiske krenkelser
 - Vinningslovbrudd – se f.eks. Rt. 1997 s. 1771, 1953 s. 1025

IDEALKONKURRENS

- **Problemstillingen: Utgjør én handling en overtredelse av ett eller flere straffebud?**

Flere lovbrudd i
idealkonkurrens

§ + § + §

eller

enkeltstående lovbrudd

§

IDEALKONKURRENS

- Betydning i to relasjoner

- (1) Foreldelse

- Har noen i samme handling begått flere lovovertrædelser som foreldes til ulik tid, gjelder den lengste frist for samtlige overtrædelser, jf. § 86 (3)

- (2) Strafferammen

- Flere lovbrudd i idealkonkurrens bedømmes på samme måte som ved realkonkurrens, jf. strl. § 79 bokstav a

IDEALKONKURRENS

- **Grensen ett/flere forhold**

- (1) Tilfellene der løsningen følger av loven
 - Gradsforbrytelser, f.eks. § 271, § 274, § 275
 - Sammensatte gjerningsbeskrivelser, f.eks. forholdet utpressing (§ 330) og tvang (§ 251)
 - Subsidiaritetsklausuler, jf. f.eks. § 377 i.f.

IDEALKONKURRENS

- **Grensen ett/flere forhold**
 - (2) Tilfellene der løsningen ikke følger av loven
 - Skjønnstemaet
 - «Konkurrenslæren innebærer at når en straffbar handling omfattes av flere straffebud, anvendes bare ett straffebud dersom det fullt ut dekker samtlige sider av det straffbare forholdet. Flere straffebud anvendes bare når dette er nødvendig for å markere momenter ved den straffbare handling som ikke blir markert om man bare anvender ett straffebud» (Rt. 2003 s. 1376 avsnitt 28).
 - Betydningen av antallet fornærmede
 - Skillet private og offentlige interesser, jf. Rt. 1980 s. 360

**LYKKE TIL PÅ
EKSAMEN!**